

Голові спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
доктору психологічних наук, професору
Олені Іванівні БОНДАРЧУК

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора психологічних наук, професора,
завідувача кафедри психології та особистісного розвитку ННІМП
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Брюховецької Олександри Вікторівни
на дисертаційне дослідження Дафни Шарон Максимов
«Психологічні особливості трансформації травмівних переживань
молодших школярів засобами Хібукі-терапії»,
поданого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія**

Ступінь актуальності обраної теми. Дослідження психологічної проблеми травмівних переживань молодших школярів та їх конструктивної трансформації засобами Хібукі-терапії є надзвичайно актуальним в умовах війни, яка в край негативно впливає на психічний стан та здатність його опанування як багатьох дорослих, так, і, особливо дітей. До того йдеться про недостатню кількість наукових досліджень, що присвячені психологічним особливостям трансформації травмівних переживань молодших школярів загалом та в умовах фоні війни зокрема, та відображення їх результатів у наукових працях.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У науковому дослідженні вперше розроблено структурно-функціональну модель конструктивної трансформації травмівних переживань дітей молодшого шкільного віку в чотирьох основних сферах особистості: когнітивно-рефлексивній, емоційно-афективній, мотиваційно-поведінковій та фізично-соматичній; розроблено та апробовано психодіагностичний інструментарій для вивчення травмівних переживань – авторський опитувальник «Спогади про травматичну подію» та опитувальник дослідження реакції дітей на стрес пов'язаний із війною (авторська модифікація опитувальника Шай Хен-Галя

(перевірено валідність, надійність тощо), емпірично визначено особливості травмівних переживань молодших школярів залежно від статі, віку, статусу переміщення дитини, пов'язаного із війною й відповідно виокремлено три типи молодших школярів залежно від переживання травматичних подій, пов'язаних із війною: адаптивно-позитивний, сенситивний (чутливий) та помірно-рефлексивний, розкрито особливості застосування засобів Хібукі-терапії для трансформації травмівних переживань дітей та презентовано відповідну програму, що була апробована на великій вибірці молодших школярів. Не менш важливим є поглиблення й доповнення наукових уявлень щодо поняття «переживання і трансформації психічної травми» дітьми молодшого шкільного віку, що можуть стати основою для теоретичного осмислення закономірностей процесів переживання різних типів подій у житті дітей та інтеграції їх у загальний процес особистісного розвитку тощо.

Безперечно, дисертація Дафни Шарон Максимов має величезне практичне значення для психологічної підтримки дітей, які постраждали в умовах війни та інших екстремальних ситуаціях, та відповідної підготовки фахівців-психологів.

Робота Дафни Шарон Максимов справила позитивне враження. Опрацьовано достатню кількість літературних джерел із визначеної проблеми як зарубіжних, так і українських дослідників авторів, розроблено модель конструктивної трансформації травмівних переживань молодших школярів засобами Хібукі-терапії, підбрано й обґрунтовано відповідні методи дослідження, що дозволяють виявити особливості та чинники травмівних переживань молодших школярів й на цьому підґрунті визначити й обґрунтувати метод Хібукі-терапії та довести його дієвість його у формувальному експерименті. Примітно, що трансформація травмівних переживань здійснюється засобами Хібукі-терапії, центральною фігурою якої є лялька Хібукі, що виступає своєрідним «перехідним об'єктом», надається дитині назавжди й сприяє як створенню відчуття психологічного комфорту в стресовій ситуації, так і подоланню деструктивних наслідків травми та зниження їх впливу на подальше життя дитини.

При цьому хочеться висловити велику подяку Дафні Шарон Максимов за надану психологічну підтримку тисячам українських дітей, які потерпають в умовах війни, та організацію відповідного навчання й підвищення кваліфікації практичних психологів з багатьох регіонів України.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються. Дисертаційна робота Дафни Шарон Максимов має чітко визначені об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження відповідно до яких розгорнуто структуру дослідження та презентацію його результатів у тесті дисертації, ґрунтовно описано емпіричну базу дослідження, сукупність теоретичних, емпіричних та статистичних методів, що сприяли розв'язанню поставлених завдань.

У першому розділі дисертації представлено результати теоретико-методологічного аналізу проблеми психічної травми, травмівних переживань та основні підходи до їх вивчення у психологічній науці; презентовано результати теоретичного аналізу вікових особливостей травмівних переживань у дітей тощо. Особливого значення набуває теоретичне обґрунтування Хібукі-терапії та відповідна модель трансформації травмівних переживань дітей молодшого шкільного віку засобами Хібукі-терапії.

У другому розділі висвітлено методичне забезпечення та організацію емпіричного дослідження психологічних особливостей травмівних переживань молодших школярів, висвітлено відповідну методичну базу дослідження, наведено результати емпіричного дослідження травмівних переживань молодших школярів, та їх соціально-демографічні й гендерні особливості.

Результати теоретичного аналізу й констатувального етапу емпіричного дослідження були враховані при розробленні та апробації програми конструктивної трансформації травмівних переживань молодших школярів засобами Хібукі-терапії. Саме цьому присвячено третій розділ дисертаційного дослідження Д. Шарон Максимов, в якому презентовано мету, завдання, принципи організації формувального експерименту з трансформації травмівних переживань молодших школярів засобами Хібукі-терапії, відповідну програму та результати аналізу її ефективності для конструктивної трансформації

травмівних переживань молодших школярів. Привертає увагу досить великий обсяг учасників експериментальної й контрольної груп (понад 300 учасників у кожній) й відтворення позитивних результатів щодо дієвості Хібукі-терапії в кожній з 22 двох експериментальних підгруп, що були утворені з молодших школярів – учасників формувального експерименту.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях. Кількість і обсяг опублікованих праць відповідають встановленим вимогам та демонструють належну апробацію ключових положень наукового дослідження. Зміст дисертацій відображено у 17 публікаціях, серед яких 4 одноосібні статті опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України; 1 стаття (у співавторстві) у поважному міжнародному виданні, включеному до бази Scopus, 8 публікацій у збірниках матеріалів тезах науково-практичних конференцій і семінарів, 4 публікації – у посібниках, що розкривають практичні аспекти терапевтичної взаємодії з песиком Хібукі.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Результати перевірки рукопису дисертаційного дослідження за допомогою автоматизованої системи «Plagiarism» свідчать про відсутність у тексті її дисертації академічного плагіату.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Проведене дисертаційне дослідження й отримані в ньому результати в цілому заслуговують на позитивну оцінку, водночас вважаємо за доцільне вказати на дискусійні положення, зауваження й побажання до змісту дисертації Дафни Шарон Максимов.

1. Дисертантка розглядає травмівні переживання як процес усвідомлення й поступове прийняття людиною травматичного досвіду та інтеграції його в структуру особистості. Визнаючи правомірність такого тлумачення травмівних переживань, водночас зазначимо, що в даному випадку, йдеться, на наш погляд насамперед про їх конструктивний бік, натомість деструктивний аспект травмівних переживань у даному їх визначенні представлено хіба що імпліцитно.

2. Дисертантка наводить результати відмінностей травмівних переживаннях молодших школярів залежно від статі. Разом з тим можливі причини таких відмінностей висвітлені, на наш погляд, недостатньо повно.

3. Важливим уявляється більш детальне висвітлення особливостей взаємодії фахівця-психолога, який надає допомогу дитині, з її батьками.

Указані зауваження й побажання в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного наукового дослідження.

Висновок. У цілому дисертаційне дослідження Дафни Шарон Максимов на тему «Психологічні особливості трансформації травмівних переживань молодших школярів засобами Хібукі-терапії» виконано на належному науковому рівні, за змістом і рівнем відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, є цілісним, самостійним дослідженням, що характеризується науковою новизною, теоретичним та практичним значенням, і може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри психології та

особистісного розвитку ННІМП

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

/ О. В. Брюховецька